

УДК 341.3

Микита Салогуб,

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми дії міжнародних договорів в умовах збройного конфлікту. Аналізується поняття «збройний конфлікт», порядок регулювання збройних конфліктів, а також припинення та призупинення дії договорів.

Ключові слова: збройний конфлікт, міжнародний договір, війна, агресія, відповідальність, учасник збройного конфлікту, захист прав людини.

Постановка проблеми. Аналізуючи історичний розвиток людства, хочеться зазначити, що сучасне суспільство побудовано на війні між державами та на конфлікті між людьми загалом. «Збройний конфлікт» за своїм змістом є вужчим, ніж поняття «війна». Так, збройним конфліктом вважається форма вирішення суперечностей між державами, що характеризується застосуванням воєнної сили з боку цих держав. Беручи до уваги перше згадування про людину, про спільноту загалом, треба зауважити, що приблизно 300 років людство існувало без війн, збройних конфліктів. Тільки на початку XX століття постає питання про врегулювання збройних конфліктів на міжнародному рівні. Так, у Гаазі 1899 та 1907 років було прийнято міжнародні конвенції про закони та звичаї війни, включені до комплексу норм міжнародного гуманітарного права. Але навіть шляхом прийняття надалі багатьох міжнародно-правових актів, які б стосувалися вирішення всіх питань мирними шляхами, держави продовжують вести війни проти інших держав. Постає питання щодо впливу війни, а саме збройних конфліктів, на міжнародні договори, бо саме шляхом укладення міжнародних договорів вирішується питання міждержавного значення.

Цьому питанню приділяли увагу такі вчені, як Гуго Гроцій, Фріц Кальсховен, Рене Козірнік, Анн-Марі Ла Роза, Фредерік Мулінен, Моріс Обер, Жан Пікте, Маріон Харофф-Тавель та ін. Також збройні конфлікти були предметом дослідження в працях науковців у галузі міжнародного права, а саме: Р.А. Адельханяна, І.П. Бліщенко, В.О. Глушкова, В.П. Ємельянова, І.І. Карпенця.

Мета статті – дослідити проблеми дії міжнародних договорів в умовах збройного конфлікту; проаналізувати поняття «збройний конфлікт», порядок регулювання збройних конфліктів, а також припинення та призупинення дії договорів.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що міжнародні договори є необхідним елементом нового світового правопорядку, вони посідають центральне місце в галузі між-

народного публічного права. Роль і значення договорів неухильно і стрімко зростає. На сучасному етапі договори становлять складну, багатогалузеву глобальну систему, що охоплює практично всі види взаємодії держав. Необхідно підкреслити, що в системі міжнародних відносин міжнародні договори виконують низку важливих правових функцій, насамперед упорядкування міжнародних відносин і формування їх правової основи. Вони також сприяють стабільності міжнародного правопорядку, підтримці міжнародного миру та безпеки, розвитку міжнародного співробітництва на засадах рівноправності. Крім того, міжнародні договори є важливим засобом забезпечення національних інтересів держави й захисту основних прав і свобод людини [1, с. 11–12].

Раніше в науці міжнародного права застосовувався термін «вплив війни на міжнародні договори», проте в наш час багато конфліктів не супроводжуються оголошенням війни, розірванням дипломатичних відносин, але, попри це, вносять суттєві зміни в правовідносини між учасниками. Застосовується термін «вплив збройних конфліктів на договори». Під збройним конфліктом розуміється офіційний стан війни, міжнародний конфлікт чи конфлікт неміжнародного характеру, що включає дії, які можуть зачепити здійснення договорів між його учасниками чи між учасниками і третіми сторонами.

У минулому вважалося, що війна припиняє дію договору. Винятком були договори, що починали діяти у випадку війни, такі як договори з міжнародного гуманітарного права, союзні договори тощо. Проте з часом стало зрозуміло, що деякі договірні відносини вимагають їх збереження й після початку збройного конфлікту [2, с. 526].

Ситуація суттєво змінилася після визнання агресії міжнародним злочином після Другої світової війни. Тепер відповідальність за припинення чи призупинення договору внаслідок початку збройного конфлікту й за всі його наслідки несе держава-агресор. Право припинити й призупинити дію міжнародних договорів із державою-агресором належить державі,

щодо якої вчиняється агресія. Їй же належить право на відновлення дії договору. Так, мирні договори 1947 року закріпили право союзних держав визначити, протягом якого строку які двосторонні договори залишаються в силі чи які вони хочуть відновити. Усі інші договори вважалися скасованими [3, с. 353].

У науці міжнародного права існує дві точки зору щодо дії міжнародних договорів в умовах збройного конфлікту. Згідно з першою точкою зору, доля договорів залежить від намірів їх сторін на момент укладення. Прихильниками її є Д. Брайерли, Д. Гроссен, Ч. Хайд та інші. Згідно з другою, доля договорів вирішується з урахуванням волевиявлення сторін після закінчення збройних конфліктів, так як війна не може автономно припинити їх дію [4, с. 40].

Обидві точки зору можуть мати місце і є достатньо обґрунтованими. Крім того, деякі договори містять положення щодо припинення чи призупинення їх дії у випадку збройного конфлікту (ст. 89 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р.; ст. 6 Міжнародної конвенції щодо охорони людського життя на морі 1948 р.). А отже, сторони вже під час укладення міжнародного договору мають намір призупинити його дію, припинити або ж зазначають, що його дія не зміниться у випадку початку збройного конфлікту.

Оскільки збройні конфлікти існують і ще продовжуватимуть, скоріш за все, існувати, вони мають бути об'єктом постійного контролю та регулювання в міжнародному праві. Міжнародна спільнота має робити все для того, щоб не допустити виникнення збройних конфліктів надалі та найжорсткішим чином контролювати вже наявні конфлікти. Не підлягає сумніву й те, що на цьому етапі обсяг правового регулювання відносин у рамках збройного протистояння явно недостатній. Отже, можна зазначити, що різниця в підходах до питання захисту прав різних категорій учасників збройного конфлікту пов'язана передусім із чинною класифікацією збройних конфліктів на міжнародні та неміжнародні. Розглянувши й визначивши різницю в механізмах застосування права збройних конфліктів в умовах окремих видів збройних конфліктів, можна зазначити, що вона пов'язана з порушенням різних прав людини в міжнародних і неміжнародних конфліктах.

З огляду на все вищезазначене, можна дійти таких висновків:

- дослідження проблеми статусу учасників збройного конфлікту в сучасних умовах з урахуванням певних специфічних властивостей кожного окремого конфлікту й особливостей кожної конкретної категорії є вкрай актуальним і необхідним, оскільки чітке визначення та міжнародно-правове закріплення цього статусу мають важливе значення як для забезпечення прав комбатантів, так і для захисту прав усіх інших категорій учасників збройного конфлікту й, безумовно, цивільного населення;

- в праві збройних конфліктів недостатньо детально розглянуті питання, пов'язані з внутрішніми заворушеннями та напруженістю всередині країни, у зв'язку з чим залишаються

шляхи для зловживання й масових порушень прав людини в цих умовах;

- у документах, що регулюють відносини в рамках такого конфлікту, переважна увага приділяється захисту цивільного населення, а захист прав інших категорій учасників неміжнародного збройного конфлікту є недостатнім. Це створює певний вакуум правового регулювання захисту прав таких категорій і негативно впливає на систему загалом;

- в рамках чинної системи захисту прав людини в умовах збройного конфлікту існує непропорційна різниця в обсязі нормативного регулювання міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів. Це підтверджується, наприклад, відсутністю в нормативних джерелах визначення категорій комбатанта для цілей збройного конфлікту неміжнародного характеру;

- розроблення правової бази й теоретичного підґрунтя для переслідування за законом тих, хто порушив норми та приписи міжнародного права і права збройних конфліктів зокрема, є одним із пріоритетних завдань для юристів-міжнародників у XXI ст., особливо в умовах збройного конфлікту [5, с. 111–123].

Згідно з Проектом, «збройний конфлікт» – це ситуація, що виникла у зв'язку із застосуванням сили між державами або зтяжним застосуванням сили між урядом та організованими збройними угрупованнями. Отже, у сферу дії положень Проекту попали конфлікти як міжнародного, так і неміжнародного характеру [6, с. 239].

Що стосується укладення міжнародних договорів, то наявність збройного конфлікту жодним чином не впливає на договірну правоздатність держав-учасниць конфлікту, а також на їхнє право про внесення змін чи доповнень до договору [7].

Якщо внаслідок збройного конфлікту держава хоче вийти з міжнародного договору, припинити його дію чи призупинити, вона повідомляє інші сторони або депозитарія про свій намір. Повідомлення набуває чинності з моменту отримання його сторонами, якщо в ньому не зазначається інша, пізніша, дата.

Усі суперечки, що можуть виникати, вирішуються в рамках ст. 83 Статуту ООН, а саме мирними засобами вирішення спорів. Припинення, призупинення договору чи вихід із нього не звільняє сторони від тих зобов'язань за міжнародним правом, що закріплені в ньому, але й без такого закріплення були б обов'язковими для виконання (ст. 10).

Припинення, призупинення чи вихід із договору поширюється на весь договір, за винятком випадків, коли договір містить автономні положення, які можуть застосовуватися незалежно від виконання цього договору; такі положення не лежать в основі договору й не були основною підставою підписання договору; продовження виконання договору не є несправедливим і неправовим (ст. 11).

Держава втрачає право на припинення чи призупинення, а також вихід із договору, якщо вона вже погодилася залишити його в силі явно виражено чи шляхом мовчазної згоди (ст. 12).

Після закінчення збройного конфлікту сторони на свій розсуд вирішують питання відновлення припинених і призупинених договорів.

Держава, що здійснює своє право на самооборону, як індивідуальне, так і колективне, може повністю чи частково призупинити договір, якщо його положення суперечать здійсненню самооборони (ст. 14).

Держава-агресор не може припинити чи призупинити договір із початком збройного конфлікту, що є наслідком агресії, якщо це буде їй на користь (ст. 15). Положення статей не зачіпають прав нейтральних держав, рішень Ради Безпеки ООН із цих питань; таких загальних підстав припинення, призупинення чи виходу з міжнародного договору, як істотне порушення договору, неможливість його виконання та докорінна зміна обставин (ст. 18).

У міжнародному законодавстві існують спеціальні норми, що здебільшого впливають із практики й регулюють вплив збройних конфліктів на дію договору. Фактично в сучасному міжнародному праві збройні конфлікти не є приводом для припинення всіх двосторонніх міжнародних договорів. Це залежить від волі сторін договору й водночас учасників конфлікту. Під час війни розриваються політичні договори, несумісні з характером збройного конфлікту. Неполітичні договори в більшості призупиняють свою дію. Збройний конфлікт не може бути підставою для одностороннього припинення чи призупинення дії положень договору щодо захисту прав людини. Як зазначалося, багатосторонні договори часто містять положення щодо впливу конфлікту на їх дію.

Під час збройних зіткнень зберігають свою дію та починають застосовуватися договори, що стосуються збройних сил. Крім того, під час війни можуть укладатися нові договори, наприклад, про перемир'я, що передбачені нормами гуманітарного права.

З початком конфлікту починають застосовуватися договори, які були укладені для таких спеціальних випадків, – це конвенції з гуманітарного права, що встановлюють правила ведення військових дій і норм щодо захисту жертв війни, наприклад, Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 р., Конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р. тощо.

Що стосується договорів між учасниками конфлікту і третіми державами, то початок конфлікту не припиняє й не призупиняє дію двосторонніх договорів між ними. Це саме стосується й багатосторонніх договорів та установчих актів міжнародних організацій: стан війни між двома чи кількома їх учасниками не припиняє й не призупиняє їх дії.

Держава, що здійснює право на самооборону, згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, вправі призупинити дію договору, що несумісний зі здійсненням цього права. У випадку прийняття Радою Безпеки ООН резолюції щодо загрози миру чи акту агресії держави зобов'язані припинити чи призупинити дію договору, несумісного із цією резолюцією.

Після припинення збройного конфлікту, якщо сторони не домовилися про інше, дія призупиненого договору має бути відновлена якомога швидше.

І хоча загальна теорія міжнародного права не виділяє різниці між впливом на договори агресії й інших збройних конфліктів, деякі вчені наголошують, що все вищесказане стосується лише агресії. У випадку конфлікту обмеженого характеру навіть двосторонні договори припиняють свою дію [8, с. 358].

Висновки

Ураховуючи викладене, хочемо звернути увагу на те, що необхідно створити певний пласт правового регулювання, яке застосовувалося б у разі збройних конфліктів і війн і являло собою сукупність правових принципів і норм, що регулюють відносини між воюючими та нейтральними державами. Адже натепер це питання потребує негайного уточнення, бо неоднозначність цього аспекту призведе до неоправданих наслідків.

За допомогою правового регулювання збройних конфліктів і війн здійснюється вплив на воюючі держави, а також на всі категорії учасників збройних конфліктів і війн.

Треба прийняти відповідний акт, який регулював би вплив збройних конфліктів на міжнародні договори. Важливим моментом варто виділити те, що було прийнято Проект статей «Про вплив збройних конфліктів на міжнародні договори», який містив не тільки загальні засади дії міжнародних договорів під час збройного конфлікту, а більш детальну процедуру дії таких договорів і визначав не тільки загальні принципи дії міжнародних договорів, а ще й спеціальні, тобто розкрито сутність таких принципів в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Мережко О.О. Право міжнародних договорів, сучасні проблеми теорії і практики / О.О. Мережко. – К.: Таксон, 2002. – 344 с.
2. Ваттель де Э. Право народов или Принципы естественного права, применяемые к поведению и делам наций и суверенов / Э. де Ваттель. – М., 1960. – 719 с.
3. Лукашук И.И. Современное право международных договоров : в 2 т. / И.И. Лукашук. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – Том II : Действие международных договоров. – 2006. – 496 с.
4. Hurst C. Effect of War on Treaties / C. Hurst // British YBIL. – Vol. 2. – 1921–1922. – P. 37–47.
5. Лясковський В.І. Правова регламентація збройних конфліктів на сучасному етапі та особливості застосування в них міжнародного гуманітарного права / В.І. Лясковський // Юридична наука. – 2013. – № 5. – С. 111–123.
6. Жукорська Я.М. Вплив збройних конфліктів на дію міжнародних договорів / Я.М. Жукорська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – Вип. 9-1. – С. 238–240.
7. Проект статей «Про вплив збройних конфліктів на договори» 2001 р. // Сайт Ко-

місії міжнародного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/l_10_2011.pdf.

8. Лукашук И.И. Современное право международных договоров / И.И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – Том II : Действие международных договоров. – 2006. – 496 с.

Статья посвящена исследованию проблемы действия международных договоров в условиях вооруженного конфликта. Анализируется понятие «вооруженный конфликт», порядок регулирования вооруженных конфликтов, а также прекращения и приостановления действия договоров.

Ключевые слова: вооруженный конфликт, международный договор, война, агрессия, ответственность, участник вооруженного конфликта, защита прав человека.

This article is devoted to the study of the problem of the effect of international treaties in a situation of armed conflict. The concept of armed conflict, the order of regulation of armed conflicts, as well as the termination and suspension of contracts are analyzed.

Key words: armed conflict, international treaty, war, aggression, responsibility, participant in armed conflict, protection of human rights.

